

Мельничук Т.А.

**Діяльність жіночих культурно-просвітницьких організацій у
Вінниці в роки окупації**

У початковий період окупації німці проводили політику залучення місцевого населення на свій бік. Одним із засобів такої діяльності був дозвіл на створення громадських організацій. В умовах окупаційного режиму, під пильним наглядом нацистських органів влади, діяли наступні громадські організації: Союз українського націоналістичного студентства (СУНС), «Просвіта», «Жіноча служба України» (ЖСУ), «Січ», «Дружина українських націоналістів» (ДУН), товариство Сліпців. Німці контролювали кожний їх крок, були присутні на офіційних засіданнях та заходах.

Протягом 1941-1943 рр. окупаційні видання приділяли увагу висвітленню жіночого питання. Статті націоналістичного спрямування з закликами до утворення жіночих організацій вперше зустрічаються в Вінницьких вістях в жовтні 1941р., тобто через 2,5 місяці після окупації міста[1].

Ідея створення жіночого об'єднання у Вінниці була запропонована вихідцями із Західної України. Організувати жіноче товариство на зразок тих, що вже існували в Галичині, завідуючий відділом освіти обласної управи П. Серафимович доручив інструктору позашкільної освіти Євгенії Плахотній, яка в радянські часи працювала вчителькою у місті[2].

28 вересня 1941 р. були проведені перші установчі збори нової організації, яка отримала назву Жіноча Служба України (ЖСУ). В приміщенні колишнього будинку вчителя зібралося близько 50 осіб. З доповідями виступили Євгенія Плахотна та Євгенія Петерзіль [3]. Було обрано управу, яка складалася з голови (нею обрана Євгенія Плахотна), заступника голови (галичанки Євгенії Петерзіль, начальника

соціального забезпечення міської управи), секретаря (Скорик Ольги, яка до призначення ніде не працювала) та членів: Гуверської (вчителька), Ольшевської Ганни Михайлівни (завідуюча дитячим будинком), Бортковської з редакції «Вінницьких вістей», Озерянської Лідії (вчителька 4-ї середньої школи). Управа поділялась на чотири секції: культурно-освітня, господарська, санітарно-гігієнічна та секція юнацтва. Призначено членський внесок у розмірі 1 крб. при вступі і 50 коп. щомісячно.

Збори затвердили Статут, де було вказано завдання організації: ширити серед жіноцтва свідомість високого завдання материнства; йти з допомогою жіноцтву як моральною, так і матеріальною; боротися із наслідками більшовицько-комуністичного світогляду; основувати подібні організації в районах.

23 листопада 1941 року відбулося урочисте посвячення приміщення ЖСУ – одноповерхового будинку при вході до парку культури по вул. Полуботка, хоча пізніше вже згадується вул. Хлібна. На посвячені були присутні представники німецької влади, виступив голова обласної управи Берnard, заступник голови міста Махулько-Горбацевич, панотець Словачевський [4].

22 лютого 1942 р. відбулися загальні збори, на яких була прочитана завітна доповідь та обрана нова управа. Ще в січні Євгенія Плахотна виявила бажання залишити посаду голови. Це було викликано суперечностями між прибічниками Серафимовича та колишнього генерала армії УНР Омеляновича-Павленка, який очолював поліцію. Його дружина донесла в політичний відділ штадткомісаріату про окремі висловлювання Плахотної, після чого її викликали для бесіди.

Головою ЖСУ стала прибічниця Омеляновича-Павленка галичанка Пекарчук, заступником – Гончар Олена, секретарем – Білошицька, членом управи залишилась Євгенія Плахотна, також буди обрані Ількова

Олександра з відділу соціального забезпечення Вінницької райуправи, Килимник, Правдюк, Лукашевич Єлизавета (інспектор бібліотек), Гуверська, Петраковська [5].

Відповідно до завдань, поставлених товариством, було засновано цілий ряд закладів. Так, у грудні 1941 р. створено їдальню, яка була забезпечена грошовими внесками, продуктами і паливом завдяки обласній управі та відділу постачання і торгівлі міста. Вона знаходилася за адресою: Весняний провулок і приймала замовлення від цивільних і військових установ. Її послугами мали змогу користуватися всі жителі міста. Ціни в ній були відносно невисокими [6].

ЖСУ мала підсобне господарство (7 га городу, свині, корови, птиця), в забезпеченні посівним матеріалом якого допомагала районна земельна управа. Тому їдальня ЖСУ мала й власні продукти харчування [7].

31 лютого почала працювати школа, а з травня 1942 р. і майстерня крою та шиття. Термін навчання складав 7 місяців. Там навчалось понад 100 осіб. Хоча спочатку мали всього 15 швейних машин, через 4 місяці 15 кращих учениць вже виконували замовлення. Другий набір почав навчання з 22 вересня 1942 р. На основі курсів утворено ательє мод, яке приймало замовлення за адресою: Український проспект, 71.

За цією ж адресою було створено майстерню та курси художньої вишивки для дівчат 16-18 років з 4-місячним терміном навчання (16 до 18 годин щоденно). На курсах навчалось 70 осіб. Там читалися лекції з історії України, української літератури, виховання дитини, гігієни, ведення домашнього господарства, куховарства, а також про видатних героїнь та письменниць (Леся Українка, Марко Вовчок) [8]. Тричі на тиждень збирався співочий дівочий гурток, планувалося відкрити курси української музики та пісні, а також бібліотеку [9].

Членами організації були проведені заходи по відзначенню пам'яті видатних жінок-українок. 2 листопада 1941 р. о 4 годині в приміщенні клубу імені Руданського відбулася пам'ятна хода на честь Людмили Старицької-Черняхівської. 12 лютого 1942 р. після панахиди в Свято-Покровському соборі була проведена жалоба по Ользі Левицькій-Бесараб, галицькій героїні, страченій польською владою. Збори відкрила голова ЖСУ, було проголошено хвилину мовчання, потім прочитали доповіді про героїню, звучав гімн. Планувалось провести подібну акцію пам'яті Лесі Українки. Навесні 1942 р. в театрі відсвяткували День Матері. Євгенія Плахотна робила доповідь «Про значення матері в сім'ї», після чого виступили артисти театру.

23 вересня 1942 р. відзначалася річниця створення ЖСУ за участю артистів театру Ланської, Москаленко, Кованько, Варченко, Щавінського та інших. З промовами виступили голова організації Пекарчук, староста міста Савостіянов та представники різних об'єднань. За допомогою проведення вистав та вечорів були зібрані пожертви для дітей-сиріт (4 тис. крб.) та полонених (8 тис. крб.). Хоч за невеликий період сума пожертв для військовополонених збільшилась до 11 091.

Поступово кількість членів цієї організації збільшується. Якщо на 15 лютого 1942 р. ЖСУ нараховувала 100 чоловік, то на 21 червня 1942 р. – вже 150 та на 22 липня 1942р. – 170. Таким чином, кількість членів ЖСУ збільшувалась в середньому на 12-20 чол. щомісяця. Пекарчук проголошувала, що метою ЖСУ є об'єднання не лише 100-200 членів, а хоча б половини жінок міста (всього жінок в місті на 1942р. нараховувалось приблизно 18039) [10].

Наприкінці 1942 р. згадок про ЖСУ стає все менше. Вона згортає свою діяльність. Це відповідає загальним тенденціям згасання громадських рухів до 1943 р. у зв'язку із посиленням репресивної політики німецької влади. Приміщення ЖСУ було зайнято німецькими

військовими, їдальні та курси закрились. Члени ЖСУ, що залишився у Вінниці після її звільнення були заарештовані НКВС, засуджені за участь в «націоналістичній організації ЖСУ» і лише деякі з них реабілітовані під час відлиги [11].

Таким чином, жіночий рух у Вінниці мала добровільний характер, оскільки приймав всіх бажаючих, проте не досяг великої чисельності та розповсюдження. Велика заслуга цієї організації полягає в збереженні здатності до самоорганізації та взаємопідтримки в умовах окупації, підвищення професійного і господарського рівня української жінки, в збереженні її духу, тобто високої моральності, працьовитості, гідності, милосердя.

Джерела та література:

1. Салата О.О. Культурне життя на Вінниччині в умовах німецько-фашистської окупації 1941-1944 рр. // Вінниччина: минуле і сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXII наукової історико-краєзнавчої конференції. Вінниця: О. Власюк, 2009. С. 449.
2. Селешко М. Вінниця (Спомини перекладача комісії дослідів злочинів НКВД в 1937-1938 рр.) / Канада: Вид-во «Новий шлях», 1991. С. 148.
3. Вінниця: історичний нарис / Гол.ред. Подолинний А.М. Вінниця: Книга-Вега, 2007. С. 220.
4. Салата О.О. Культурне життя на Вінниччині в умовах німецько-фашистської окупації 1941-1944 рр. // Вінниччина: минуле і сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXII наукової історико-краєзнавчої конференції. Вінниця: О. Власюк, 2009. С. 450.
5. Вінниця: історичний нарис / Гол.ред. Подолинний А.М. Вінниця: Книга-Вега, 2007. С. 209.
6. Салата О.О. Культурне життя на Вінниччині в умовах німецько-фашистської окупації 1941-1944 рр. // Вінниччина: минуле і сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXII наукової історико-краєзнавчої конференції. Вінниця: О. Власюк, 2009. С. 450.
7. Салата О.О. Культурне життя на Вінниччині в умовах німецько-фашистської окупації 1941-1944 рр. // Вінниччина: минуле і сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXII наукової історико-краєзнавчої конференції. Вінниця: О. Власюк, 2009. С. 451
8. Вінниця: історичний нарис / Гол.ред. Подолинний А.М. Вінниця: Книга-Вега, 2007. С. 208.
9. Вінниця: історичний нарис / Гол.ред. Подолинний А.М. Вінниця: Книга-Вега, 2007. С. 210.

- 10.** Селешко М. Вінниця (Спомини перекладача комісії дослідів злочинів НКВД в 1937-1938 рр.) / Під ред. В. Вериги. Канада: Вид-во «Новий шлях», 1991. С.105.
- 11.** Вінниця: історичний нарис / Гол.ред. Подолинний А.М. Вінниця: Книга-Вега, 2007. С. 210.